

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10783513>

OILADA MUOMALA MADANIYATINING SHAKLLANISHI VA PSIXOLOGIK JIHATLARI

Choriyeva Sarvinoz Abdirashidovna

Termiz Davlat Universiteti Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oilada muomala madaniyatini oilaviy munosabatlarda shakllanishi va ota-onalarning muomala madaniyatidagi o'rni, farzandlarda nutq madaniyati emotsional holatlarni bayon qilgan.

Kalit so'zlar: muomala, madaniyat, oila, o'smir, munosabat, farzand, muloqot, psixologiya, emotsional holat.

Oilaviy munosabatlarni to'g'ri yo'lga qo'yish bu oila a'zolarining bo'sh vaqtini tashkil qilish, har bir shaxsning xususiyatidan kelib chiqqan holda rejalashtirish, goho sayr uyushtirish, soya-salqin joylarga safarga chiqish, birgalikda oila davrasida madaniy xordiq chiqarish, xo'jalik yumushini bajarish va boshqalardir. Oila a'zolarining har biri teng huquqqa ega ekanligini nazarda tutish, shuning bilan birga o'ta erk berib yubormaslikni diqqat markazidan chiqarmaslik zarur. Bayram kunlarini nishonlash ham oqilona, odilona hal qilinishi oilada iliq ruhiy iqlimni vujudga keltiradi. Shunga qaramasdan, oilada hamisha hamjihatlik, ahillik hukm suravermaydi, goho ziddiyatlar, janjalli holatlar yuzaga kelib turadi. Lekin bu ziddiyatlarning mohiyatiga qarab tezroq bartaraf etish lozim. Psixolog olimlarning fikriga ko'ra: "Oilaviy ziddiyat va janjallar ahloqiy, moddiy, ma'naviy, aqliy, his-tuyg'u negizida vujudga kelishi mumkin. Hozirgi kunda janjallar ko'proq moddiy va ma'naviy ruhiy omillar zamiridan chiqib kelmoqda. Har bir inson mehnat qilib turmush kechirish imkoniyatiga ega,

shuning uchun o'zgalarga tobe bo'lish hissi qarshilik qilish turtkisini namoyon qiladi. Hozirgi davrda oila buzilishi hollari ko'payib bormoqda, tirik yetimlar safi ortmoqda, qarovsiz farzandlar ko'lami kengaymoqda Oilada mehnat taqsimotini to'g'ri yo'lga qo'yish (ba'zan og'irliklar kelin zimmasiga yuklatiladi) ayni muddaodir. Ichkilikbozlikka, og'irlikka, bekorchilikka, haromtamoqlikka qarshi o't ochish, tartibli kurash olib borish shart. Yoshlarni qiyinchilikni yengishga, o'zgacha shartsharoitga ko'nikishga bolalikdan o'rgatib borish lozim va hokazo. Hozirgi davrda jamoatchilikni quyidagi dolzarb muammolar tashvishga solmoqda. Oilada o'g'il-qizlar kimlar tomonidan tarbiyalanayotirlar va ular qanday ruhda, maromda tarbiya olmoqdalar? Oilaning tarbiya ishi rejali va tartibli olib boriladimi? Ta'lim oluvchilar ko'z o'ngida ota-ona, katta yoshdagi qarindoshurug'lar, tug'ishganlar qanday darajadagi obro'ga egalar? Oila tarbiyasida otaona o'rtasida birlik, umumiylik mavjudmi? Ta'lim muassasalarda qo'llanilayotgan axloqiy tarbiya vositalari va shakllari qanday tadbiiq etilmoqda? Oilada rag'batlantirish va jazolash metodlaridan qay yo'sinda foydalanilmoqda va shu kabilar. Shuningdek, shaxslararo munosabatlarda oila a'zolarining asab sistemasi (uning kuchi, muvozanati, ildamligi, beqarorligi) temperamenti (uning xolerik, sangvinik, flegmatik toifalari), g'oyaviy maslagi (uning qiziqishi, his-tuyg'usi, ideali, e'tiqodi, dunyoqarashi, shaxsiy pozisiyasi), axloqiy xislati, diqqati (uning kuchi, tarqoqligi, parishonxotirligi,ziyrakligi), xotirasi, irodasi (mustaqilligi, qatiyligi, dadilligi, mardqo'rqmasligi), nutqi (mazmunli, mantiqli, ohangi, sur'ati, dag'al va yumshoqligi), emosional ichki kechinmalari (kayfiyati, ehtiroosi, zo'riqishi, jo'shqinligi, qursligi, achchiqlanishi, xursandligi) kabi ruhiyat va ma'naviyat jihatlarini hisobga olgan holda joriy qilish muammolari ham kishilarni juda qiziqtiradi. Yurtimizning nufuzli psixologlarning ta'kidlashicha: Oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar tuzilishini taxminan ushbu tarzda tushuntirib bersa bo'ladi: 1) buva va buvi hamda oilaning qolgan barcha a'zolari aloqasi; 2) ota-onaning o'zaro munosabatlari; 3) ota-ona va farzandlar orasidagi muloqot; 4) farzandlarning o'zaro munosabatlari tartibi; 5) kelinning barcha oila a'zolari bilan munosabatlari; 6) kelinlarning (ovsinlar) o'zaro

muloqot qilishlari kabilar. Teng huquqli oila a'zolari o'zaro inoq va ittifoq bo'lib turmush kechirishlari uchun keksalar ruhiyati er- xotinlar ruhiyati va ma'naviyatidan, turli yoshdagi o'g'ilqizlarning ruhiy xususiyatlaridan (chaqaloqlik, go'daklik, bolalik, kichik maktab o'quvchisi, o'smirlik, o'spirinlik) muayyan ko'lamda bilimga ega bo'lishlari shart. Vatanimiz psixologlari va sosiologlarining tekshirishlariga qaraganda, oilaviy tarbiya kamchiliklari turli-tuman ekanligi dalillab ko'rsatilgan, ularni keltirib chiqaruvchi sabablar hamda ildizlar ochib berilgan: 1) bolalarga kattalar tomonidan diqqat-e'tiborning yetishmasligi; 2) farzandlar bilan muloqotga kirishish istagining mavjud emasligi yoki xohishning yo'qligi; 3) ota-onalar bilan farzandlar o'rtasida o'zaro tushunishning yo'qligi va unga ikki tomonlama intilishning yetishmasligi; 4) ota-onalarning o'g'il va qizlarga nisbatan qo'pol muomalada bo'lishlari; 5) ko'r-ko'rona otalik va onalik mehr-muhabbatining hukm surishligi va uning barqaror ahamiyat kasb etmasligi; 6) oila davrasida, muhitida doimiy janjallarning qaror topganligi va ularni kamaytirish uchun intilishning yo'qligi; 7) ota-onalarning beqaror his-tuyg'ulari, kayfiyatlari, ularning tartibsiz, tasodifiy xarakterga ega bo'lishligi; 8) ota-onalarning shaxsiy qiziqishlarining o'zaro mos tushmasligi va tubdan bir-biriga qarama-qarshiligi; 9) katta-kichik yoshdagi farzandlar davrasida ota-onalarning salbiy xulqatvorlari hamda ularning ichkilikbozliklari, chekishlari, giyohvandligi, intim qiliqlari; 10) ota va ona o'rtasidagi o'zaro tushunmovchiliklarning surunkasiga davom etib turishi; 11) oila muhitida adolatsizlik, ikkiyuzlamachilik, o'g'rilik, tovlamachilik, poraxo'rlik illatlarining namoyon bo'lishi; loqaydlik kabi qator kamchiliklar va illatlar o'g'il-qizlarni oqilona tarbiyalashga xalal beradi, ko'zlangan maqsad sari intilishga g'ov bo'ladi. Allomalarimiz ta'kidlaganidek, insonni tarbiyalashdagi eng asosiy yo'l — e'tiqoddir, e'tiqodga esa ishontirish yo'li bilangina ta'sir etish mumkin, xolos. Tarbiya ishining muvaffaqiyatli chiqishi uchun tarbiyachilar tinmay o'zlarini tarbiyalashlari kerak. Faqat ana shu yo'llar bilangina yuqorida ko'rsatib o'tilgan oila tarbiyasidagi xato va kamchiliklarni bartaraf qilish mumkin. Mazkur mas'uliyatli burchni bajarish uchun ota-onalar o'z ustilarida ko'proq ishlashlari va tarbiya vositalarini takomillashtirishga intilishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. D.Maxsudova “Muloqot psixologiyasi” “Turon-Iqbol” nashr 2006
2. Abdurashidovna, C. S. (2023). *THE ROLE OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN THE EMOTIONAL FORMATION OF PUPILS. Science and Innovation*, 2(12), 358-361.
3. ALIMOVA, N. (2023). *SOCIAL-PSYCHOLOGICAL COMPONENTS OF RESPONSIBILITY FOR CHILD EDUCATION. World Bulletin of Social Sciences*, 29, 41-44.
4. Narkulov, X. (2023). *STUDY OF THE PROBLEM OF INTELLIGENCE AND THINKING IN PSYCHOLOGY. Modern Science and Research*, 2(10), 987-991.
5. Sh, K. (2022). *PSYCHOLOGICAL METHOD OF DEVELOPING CHILDREN'S BEHAVIOR AND EMOTION. Emergent: Journal of Educational Discoveries and Lifelong Learning (EJEDL)*, 3(12), 107-112
6. Choriyeva, S. A. (2023). *O 'SMIRLARDAGI MUOMALA MADANIYATINING OILAVIY MUNOSABATLARDAGI O 'RNI. Educational Research in Universal Sciences*, 2(17), 988-991
7. KHUDOYNAZAROVA, N. (2023). *FEELINGS OF FEAR IN WOMEN. World Bulletin of Social Sciences*, 29, 76-78.